Har vi råd att inte ha välfärd?

Ett samhälle helt utan välfärd – utan förskolor, skolor, vårdcentraler, folktandvård, hemtjänst, folkbibliotek, höftledsoperationer, mediciner, barnbidrag och studiemedel är omöjligt att tänka sig. Men ett samhälle med enorma klyftor och stora kvalitetsskillnader, där de som kan köper sig privata försäkringar för att komma före i kön till allt och skydda sig mot ohälsa och arbetslöshet – ja det är ganska enkelt att tänka sig. Vi är redan där.

– Jag förstår inte hur regeringen kommer undan med den här politiken. Jämlikhet och välfärd är något bra. Vi får bättre, rikare, friskare och tryggare samhällen med en stark välfärd för alla. Det säger Ann-Marie Lindgren, utredningschef för Arbetarrörelsens tankesmedja.

Lindgren är en av många tunga kritiker av det svenska systemskiftet och dagens svenska kapitalistiska anti-välfärdspolitik. 2009 gav hon ut rapporten ”Ta tillbaka demokratin”, om konsekvenserna av privatiseringar i offentlig sektor.

En av hennes senaste analysrapporter heter ”Systemskiftet redan ett faktum”. Det är en genomgång av Socialstyrelsens statistik och en diskussion kring systemskiftet som försämringarna i arbetslöshets- och sjukförsäkringarna betyder idag.

Lindgren skriver: ”Mer än hälften av dem som måste vända sig till kommunen för att få ekonomiskt bistånd gör det därför att sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna helt enkelt är otillräckliga. 141 998 personer måste be om ekonomiskt bistånd, därför att de trygghetsförsäkringar som ska hjälpa människor över olyckor som sjukdom och arbetslöshet inte längre ger ens ett grundläggande skydd för försörjningen.”

– Vi ser redan hur dyrt det blir när man lämnar välfärden. Se på svenska barns uppväxtvillkor. Fattiga uppväxtvillkor

ger en sämre start i livet. När utsorteringen börjar så tidigt i livet och människor inte får utvecklas och bidra i vårt samhälle, då är det en förlust för hela samhället.

Lindgren talar om välfärd och jämlikhet både i samhällsekonomiska nyttotermer och utifrån etiska, moraliska värden.

– En antivälfärdspolitik är en politik som brister i respekt för människors värde. Om det accepteras att somliga kan få leva sämre liv, så gör den attityden, den politiken och den verkligheten något med hela samhället. ”Du får skylla dig själv-mentaliteten” skapar hårda och råa samhällen.

Sverige i dag har enorma klyftor. Lindgren menar att utbrott av stenkastningar, ungdomsbråk och gängbråk är tydliga tecken på hur det står till i vårt land, även om den sociala oron ännu inte är så stor som i till exempel England och USA.

– Olika befolkningsgrupper lever så olika liv i Sverige i dag. Klyftorna är mycket stora. Men jag tror att det finns en stor oförståelse för vad de nya sociala strukturerna betyder hos väldigt många, och då röstar de därefter. Formellt har vi alla lika möjligheter, men det har vi inte alls i verkligheten. Den som har jobb, är någorlunda frisk och bor i ett hyfsat bra kvarter kanske tror att vi har ett ganska bra samhälle för alla.

– Men titta på Stockholm som nu lär vara en av världens mest segregerade städer. Många far illa.

AnneMari Lindgren.

Välfärd är att fara väl i livet. Ett gott samhälle där vi alla kan leva tryggt och gott tillsammans utan att skada andra eller vår planet. Välfärd betyder ett hållbart samhälle där fördelningspolitik och socialförsäkringar är viktiga politiska styrinstrument.

Ett välfärdssamhälle behöver alla – och alla behöver vi behövas. Där finns det skyddsnät för alla eftersom vi alla kan råka ut för sjukdom, arbetslöshet, skilsmässa och annat som allvarligt påverkar våra livsvillkor. Ett välfärdssamhälle värnar särskilt barn, unga och äldre. De som har de svagaste rösterna och den mest utsatta situationen.

Men det svenska välfärdssamhället är ett minne blott. Ett stort systemskifte har skett – och sker – mitt framför näsan på oss. Frågan som måste ställas är då: Har vi råd att inte ha välfärd?

När folkhemmet skapades präglades hela socialpolitiken av grundtanken om generella och solidariska system. Fattigvårdslagstiftningen blev en modern socialtjänstlag där människor i ekonomiskt svaga situationer skulle ha lika stort människovärde som andra och rätt till anständiga liv. Den generella välfärdspolitiken byggde på att arbetslöshets- och sjukförsäkringar skulle ge skydd vid inkomstbortfall. Välfärden och tryggheten skulle gälla alla.

Den bärande människosynen var att vi alla har lika värde och lika rätt till anständiga liv och de med störst behov skulle få mest stöd. Den tillämpades i fördelningspolitik och skatter där de med störst inkomst och betalningsförmåga bidrog mest. Detta är nu ett minne blott.

Men svenskarna stödjer stora skatteutgifter för välfärdspolitiken. Sociologiska institutionen i Umeå och sociologen Stefan Svallfors har sex gånger sedan 1981 undersökt svenskarnas åsikter om välfärdspolitiken, senast förra våren. Resultatet är mycket stabilt.

Ungefär 75 procent av svenskarna betalar gärna höga skatter för välfärdspolitiken, kollektiv finansiering och offentlig organisering.

Mellan 2002 och 2010 går opinionen åt det mer välfärdsvänliga hållet. Tre av fyra är beredda att betala mer i skatt om skatten går till välfärd. Stödet till kollektiv finansiering av socialförsäkringarna har också fått ökat stöd.

Sverige har blivit ett ojämlikare land. Massarbetslöshet, ökande inkomstklyftor, ökande barnfattigdom, stupstock för sjuka och arbetslösa, ökande psykisk ohälsa inte minst bland unga, färre anställda i välfärden med ständig underbemanning som följd, tåg som inte kommer i tid, människor som inte kan flytta hemifrån eller måste tacka nej till jobb för att de inte får bostad, större barngrupper i förskola och skolbarnomsorg, färre grundskoleelever som kan söka till gymnasiet på grund av ofullständiga betyg.

”USA har utvecklat ett nytt vapen som krossar människorna men lämnar husen orörda. Det heter aktiemarknaden”.

Varannan arbetslös står utanför arbetslöshetsförsäkringen och är hänvisad till socialbidrag. Fyra av fem arbetslösa under 24 år har inte rätt till a-kassa, trots att de aktivt söker jobb som inte finns.

Den moderatledda regeringen har genomfört fyra jobbskatteavdrag. Avdragen har sänkt inkomstskatterna till staten med cirka 290 miljarder kronor. Det är en omvänd fördelningspolitik. Riksdagens utredningstjänst har räknat ut att detta kraftigt ökat andelen fattiga barn – det är de ensamstående föräldrarna som har drabbats hårdast.

Samtidigt har stora delar av den offentliga sektorn privatiserats. Våra gemensamma skattepengar till vår gemensamma välfärd går till personalkostnader de privata friskolorna inte haft. Den forskning som finns ger inte heller något stöd för att privatiseringarna lett till lägre kostnader eller bättre kvalitet.

Från höger till vänster hör vi hur framtidens välfärd ska lösas. Mantrat är ”ökad tillväxt” och möjligen måste vi betala mer själva för välfärden. Många tror inte på att vi kommer att ha en gemensam välfärd värd namnet. Enligt Folksam har fyra av tio med jobb i dag en privat sjukförsäkring. Tre av tio har en privat inkomstförsäkring som ska gälla om man blir arbetslös. Hela sex av tio betalar en privat pensionsförsäkring. Risken är uppenbar att de människor som har råd att skaffa sig privata försäkringar i framtiden kanske inte lika gärna vill betala till våra gemensamma trygghetssystem. Klassamhället är tillbaka.

Varför har vi inte råd med det vi hade råd med på 1960-talet när Sverige hade mindre resurser att fördela per person? Då var både sjukvård och tandvård gratis (skattefinansierad) och i många kommuner var förskolan också fri.

Svaret är ideologi och politik. Eller avsaknad av politik.

Ali Esbati är en samhällskritiker som tillbakavisar skräckprogandan om framtidens välfärd. ”Ålderschocken”, ”den demografiska bomben” och ”välfärdens finansieringsgap” är hot som hör till en marknadsfundamentalistisk tankeram, säger han.

Lösningarna blir då därefter. Andra samhällsdebattörer som författaren Johan Ehrenberg och Kommunals förre chefsekonom Rolf Andersson delar uppfattningen att vi har råd med välfärd precis som vi hade förr då vi var ”fattigare”.

– Sverige är ett väldigt rikt land, säger Ehrenberg. Men samtidigt en av världens värstingar som har flyttat mest pengar från offentlig sektor till börsen. Här finns ett stort tankefel. Idén bakom spekulationsekonomin är att det är mer lönsamt för alla om alla köper aktier. Offentlig sektor anses inte lönsam, tvärtom. Det långsiktiga sparandet har flyttats till börsen. Så är det till exempel med våra pensionspengar. Men man skapar inte jobb om man köper aktier. Pengarna går inte till företagen utan till de som handlar med aktier, det vill säga finansmarknaden. Där pågår ett spel – som ett pokerparti. När börsen går ned har regeringen tagit på sig att rädda börsen. Sedan när har det blivit regeringens och samhällets uppgift att rädda börsen och de privata bankerna?

Rolf Andersson menar att välfärden kan finansieras utan skattehöjningar. För detta krävs fyra grundstenar: att det totala skatteuttaget upprätthålls på dagens nivå (före alliansregeringens skattesänkningar), att den offentliga konsumtionen får växa i samma takt som den privata, att välfärdstjänsterna får företräde vid fördelning av offentliga medel och att det sker en viss produktivitetsökning inom offentlig verksamhet.

Anette Lydén